

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA**.

HARMADIK ÉV

Pesten.

Április' 23. 1839.

16. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Philosophia. D. Taubner K. a' hegelismus felett (*Warga János*). — Történettudomány. Géray Antal' magyar történeti oklevél-gyűjteményének 2-d. füzeté. — Állítások, vélemények, felvilágosítások. Folyvásti sürgetés a' hegelismus' tárgyában (**). — Magyar dolgok külföldi munkákban. Meyer' Universuma a' magyarokról (*Nagy Ignác*). — Literaturai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Philosophia.

Bírálati vizsgálat Hegel' bölcselkedése fölött. Irta Dr. Taubner Károly, predikátor, 's a' pesti evang. gymnasiumban rector-professor. Pesten, Trattner-Károly' betűvel. 1838. n. 8. l. 46.

A' Hegel-philosophia' tárgyában hazánk philosophusait hírlapi nyilatkozásaik után, — úgy látszik Németországot is, ha ugyan szabad a' nagyot kicsinyre összehasonlítani, — következőleg osztályozhatjuk. (A' Leo és Dr. Ruge közti tulságos viták nálunk csak nem létesülendek?) Vannak, kik a' nagy philosophust szoroson, csaknem szó szerint követik. Ezek mellé lehet kötni azon tulzókat, kik elég mystice Hegel' egész rendszerét, ha nem teszik is teljes egyenlethe a' kijelentéssel, de abban mind azt föl akarják találni, mi a' kijelentésben van, vagy Hegel' rendszerét a' kijelentés' képviselőinek tartják. Ezekkel épen ellenkezők azok, kik a' Hegelféle philosophiát haszontalan ábrándozásoknak, üres agyremeknek nyilvánítják. Hihetőleg ezekhez lesznek sorozandók azok, kik magok tudják a' honnak, vagy inkább a' hazának mellyik szögletében ültek félre, még pedig sikerrel

a' Hegel' philosophiája fölött egyszer elhatározó fölvilágosítást vagy inkább szétzuzást adandók (1.) Csak kevesek azok, kik a' Hegel' philosophiájában minden mysticismustól menten azt, a' mi abban örök és valódi, fölhalálnak, úgymint a' tiszta, de azért tartalmas és szoros rendszerü gondolkodást, melly által olly eszméket közvetítenek, miken a' philosophia folyvást föntebb emelkedjék. Minden közvetlen eszméből belső gondolat-határozásai által ellenkező eszmének kell előállani, 's ezeknek egymásra viszonyulásuk után kelnek folyvást és folyvást új és tartalmas eszmék. — És épen ez a' nagy philosophus' gondolkodás-menetele. —

Szerző a' Hegel-philosophia' tárgyában mellyik osztályhoz tartozzék, világos leendő, ha a' munka' pontjait szoroson megvizsgálándjuk.

A' munka' célja volt az 1838. I. f. é. Athenaeumi 21. sz. Hegelismus tárgyában történt fölszólalásra felelni, mint ez az előszóból kitetszik. A' munka ugyan nincs rendszerezve; mindazáltal abban két pontot lehet megkülönböztetni, először a' Hegel' logicájának

1) Illyen az 1838. I. Athenaeum 21 sz. barátságos fölszólító, — 's a' II. félévi Athen. 40 és 41 sz. sürgető úr a' Hegelismus tárgyában. Recens.

fejtegetését, ehhez van toldva a Hegel' első leczkéjének idézése a' történetan' philosophiájából, másodsor a' végszót. —

Az értekezés első pontjában nagyon helyesen van kifejtve az, miképen a' tudalom és entudalomból közvetített tiszta észnél kell kezdődni a' philosophiai tulajdon gondolkodásnak, mert hiszen mi philosophia is lenne az, mi nem az entudalmi tiszta észszel kezdődik? vagy szerző szerint Hegel' egész rendszerének, így logicájának is, a' tudalmon, entudalmon és észzen emelkedő phaenomenológiát kell elébe bocsátani. Ezen phaenomenologia' érintett lépcsőzeteinek emelkedései is ki vannak egymásból fejelve. Illy szükséges előbocsátás után igen pontosan emelkedik fölfelé szerző a' tiszta közvetlen Vanon, lényen és fogalmon, mint a' logica tartalmain, még pedig nem csak a' közvetlen Van' fő lépcsőzetein: a' minőségen, mennyiségen, és mértéken, valamint a' lény' fő lépcsőzetein: a' létalapon, tüneten és valódiságon, hanem még ezeknek al lépcsőzetein is, nem különben a' fogalomból, mint észleges és tárgyilag fogalmakból, az eszmére, mely utolsó lépcsőzethez már al lépcsőzeteit nem említi. Röviden érinti, úgy, mint ki csak a' Hegel' logicájának kifejlését akarja adni, a' logica eszméinek, a' természet és szellemvilág' belső életökbeni kimutatásukat. Ezután jön a' történetan' philosophiájából a' főntebb is nevezett első leczke, a' történetan' philosophiájának három lépcsőzetein emelkedve u. m. a' közvetlenül előterjesztő, az okfűrkészeti, egyetemesen tanító, és a' philosophiai, vagy a' történet' szellemét folyvást tovább fejtő történetanon.

Ez az első pont tartalma, mellyben a' logica eszméinek tiszta szerkesztése által teljesen megfelelt a' szerző az érintett számú athenaeumi fölszólítónak, a' mennyiben világosan megmutatja azt, hogy a' közvetlen Van még sem nem lény, sem nem fogalom, hogy a' természetnek dialecticus utoni előállítását nem anyagi szerkesztésnek kell venni, hanem a' logica' tiszta eszméinek a' természet' életére kell vitetniök, hogy a' Hegel' dialecticus modorja ellenkezik az Aristotelesével, 's inkább a' Platónéhoz hasonlít.

De bár szép és következetes is az előre bocsátott phaenomenologianak főntebb érintett szerkezete, bár illy szép és következe-

tes is azon a' tartalmas logicának emelkedése, mind az által belső gondolat-határozások után fejtethetnek ki a' munkából olyak, mellyek ezen közvetlen, szép, és következetes szerkesztéssel némiképp ellenkezőleg tűnnek föl, 's ezek már, az értekezésre viszonyítva, olly eszméket közvetítenek, mellyek a' Hegel' philosophiája fölött, annak, ki ebből világosítást vár, teljes világosításul nem szolgálhatnak, ha csak magát az eredetét, annyira a' mennyire studiumává nem tette.

Illyen tagadólagos jegy, többi közt az 1. §-ban az, mi szerint az mondatik, hogy a' Hegel' szellemphilosophiája, a' logica, és a' természetphilosophia összevetése (synthesis), holott semmitől sincs távolabb a' Hegel' philosophiája, mint pusztá synthesisistől; ebben minden pont a' két előzőnek viszonyított következménye, min annyival inkább lehet csodálkozni, mert ezt szerző szerkesztésében maga sem pusztá synthesis értelmében veszi, mint ezt némelyek igen könnyen akarnak.

Illyen tagadólagos jegy továbbá az, mi szerint 3. §-ban az mondatik, hogy a' közvetlen Van nem egyéb, mint a' megmondhatlan. Igaz! a' közvetlen Vant fajlag vagy különösen meghatározni nem lehet, de egyetemesen, a' mivel pedig épen a' philosophiának van dolga, annyit róla mondani lehet, hogy az minden közvetlen tiszta elvont eszme, mellyből tiszta gondolat-határozásainak kikeresése által, lény, ebből viszonyítva a' közvetlenségre, fogalom közvetítettik. Melly állításán szerzőnek ismét annyival inkább lehet csodálkozni, mert ezt az egész logica' szerkesztésében maga tettel igazolja.

Tagadólagos jegyei még az értekezésnek egyes homályos szavak, millyenek: *hozomány, émek, émett* 's a' t. mellyek ugyan lehetnek nyomási hibák is; továbbá *felelemzés, felelemzeni*, melly az Aufhebung és aufheben akarja visszaadni, és mint több hely előforduló, nyomási hiba nehezen lehet. De ez akár *felelemzésnek* fordítottassék, mint szerző akarja, akár *felemelésnek* helyesebben, azt a' fogalmat, mit az aufheben jelent a' Hegel' philosophiájában, ki nem nyomja. Tudjuk, hogy a' Hegel-philosophiában minden közvetlen eszme gondolat-határozásainak kikeresése által közvetlen állítólagosságából vagy igenleőségéből tagadólagossá 's nemleghessé megyen át. Akármelly közvetlen esz-

méveli ezen miveletet nyomja már ki az aufheben szó, a' mi több mivelet mint a' fölemelés, mert tulajdonképen nem is az egész közvetlen eszme emeleztetik föl, hanem annak csak lénye. Itt ezen fogalom kinyomására kevesellem a' fölemelés szót, a' fölemelést pedig egészen rosszalom, de most magam sem tudom e' fogalmat helyes szóval kinyomni. A' diák *tollere*, a' magyar *semmiteni* sok, mert a' közvetlenség nem semmitetik egészen. Hogy az ellenkező eszmék egymásra viszonyulási művelését kinyomó *közvetíteni* szó lábra kapott, melyet nagyon meg kell a' külső *közvetni* szótól különböztetni, örülök. Ugy látszik a' phaenomenologia *eszmélet* és *öneszmelet* szavai helyett is alkalmasabban a' *tudalom* és *entudalom* szavak, mert az eszmélet, és öneszmélet, bár az észről származzanak is, mind az által a' köz élés alantabb fogalmakat kötött hozzá, mint a' tudalomhoz és entudalomhoz. A' mi a' már érintett, három lapot németül elfoglaló történetan' philosophiai leczkéjét illeti, ez bár mi szép, mi fenséges, és minden történetirónak ajánlható is, mind az által itt, kivált illy hosszasan idézve, fölsleges.

Ha a' munka' második pontját vagy a' végszót tekintjük; ebben a' tudat és hit' viszonya állittatik elő. Igen főségesen és humanitástele rajzoltatik a' hit az emberiség és halhatatlanság iránt. De' nem kell felednünk, hogy szerző a' már érintett athenaeumi fölszólítás' következtében írta ezen munkát, melly végszót, véleményem szerint, annyival inkább, mert a' tudat és hit' fogalmai összevágók, és fontosak, szoros következtetéssel kellett vala kifejtetni annak megmutatásául, hogy a' Hegel logicájának eszméi nem olly bohózatok, nem olly üres agyremek, mint azt különösen az érdeklött fölszólító 's később sürgető úr akarja. Iraz, hogy szerző, előszavában érinti, mikép ezen egész tárgyhöz népszerűleg, és nem a' hegeli dialecticus úton nyuland. De az egész, valamint a' végszó is, azért alig ha népszerű. És én kételkedem, vajjon philosophiához, de tulajdon philosophiához, lehet-e népszerűleg nyulni? Igen is a' philosophia következményéhez, de ez egészen más. Ez ok, és okozati különbség.

Ha az érintett munkát, viszonylag a' Hegel philosophiájára 's a' többszöri említett 21 számú athenaeumi fölszólításra, az érin-

tett belső határozások után közvetlenségéből kiemelve vesszük gondolóra, 's a' munka fogalmát a' hegelismus' tárgyában a' czélul tett fölszólításra viszonyítjuk, szükségessépen közvetítettik az, hogy szerző, mint Hegel' szoros, de azért nem szószerinti, követője, az érintett fölszólításnak eleget tett, ha szinte a' világosabb, 's a' fogalmakat teljesebben kinyomó kitételekre nézve mindnyájunknak sok van is még itt hátra, min gondolkodjunk. És én, mint nyilvános író is üdvözlöm szerzőt ollyannak, ki azon philosophiát hozta terjedelmesebben szönyegre, melly az újabb philosophusok közt concret tanít gondolkodni, de mint magános is üdvözlöm, mert a' többször említett fölszólításra velem egyetértőleg felel, és csak egy pontban, 's abban is csak látszólagos különbséggel tér el.

Warga János.

Történettudomány.

Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pfurte, im XVI und XVII. Jahrhunderte. — Aus Archiven und Bibliotheken. Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Saleiman I. 1531 — 1532. Wien, in Commission bei Schaumburg und Comp. Gedruckt bei A. Strauss's sel. Witwe. 1838. 4. r. 108. l. Ara 1. ft. 30 kr. c. p.

Gévay' magyar-történeti oklevél-gyűjteményének 2-dik füzeté I. Ferdinánd királyunk által I. Szuleiman török-császárhoz 153 $\frac{1}{2}$ -ben intézett követség' eddigelő ismeretlen irományait foglalja magába. Külsőjére 's belső felosztására nézve, mindenben egyezik az 1-sővel; csínra, hibátlan pontosságra alább semmivel, érdekre, tartalom-különféleségre jóval fennebb áll amannál, ránk magyarokra nézve pedig annyival meglepőbb, mert itt tárgyak adatként előnkbe, nagyszerűek, polgári mint nemzeti létünk' 's állásunk' három századokra gyökerező csiréit magokban rejtők, tárgyak, mellyek koczkáját veték meg honunk' jó 's bal szerencsájének, és tárgyak mellyeket hasztalan keresünk eddig hézagos történetkönyveinkben.

Álmélkodásra ragadja az olvasót kezdetben mindjárt, Nogarola Lénárt gróf királyi pohárnok, és Lamberg József kir. al-udvarmester követek' számára latin és német nyelven készült, 's itt a' bécsi cs. k. titkos levéltárból eredetiből közölt utasítás. Lelk ére kü-

ti ebben ismét követeinek Ferdinánd, miként a' békét a' törökkel bár mely tisztességes úton módon végrehajtani ügyekezzenek, — azt, az-ö (Ferdinánd) és Zápolya' élte' lejártáig 's az után még 10 esztendőre, vagy legalább a' szerződés' napjától számítandó tíz, három, két, másfél, végre hacsak egy évre is, kiterjeszszék, 20 ezertől 100 ezer arany forint évenkénti adófizetés' ígerete mellett. „De ha látnak — mond Ferdinánd — követeink a' törököt annyira megvakítottnak azon kívánságtól és szerelemtől, miképen Magyarországot önmaga' vagy János' számára megtarthassa, hogy e' miatt semmit sem tehetne 's engedhetne, sőt tenni és engedni nem akarna, mi bennünket egyességre vezethetne, végre körömszakadásig megkísértvén mindeneket, 's ajánlván, javalván minden más minél könnyebb, minél tisztességesebb feltételeket, még az előirtottakon túl is (ijdem Oratores nostri post ultima queque diu, multumque tentata, ac post alias Conditiones ultro citroque, etiam ultra prescriptas omnes, quo faciliores et honestiores haberi possint, oblatas et propositas, tandem stb.); elvégre következőkre lépdenek, azokat előadandják 's létre hozandják ekként: fegyvernyugvás köttessék közöttünk minél hosszabb időre olyképen, hogy Szepesi János (Joannes Scepusiensis) birja holta napjáig, még pedig királyi czímmel Magyarországot, 's mind azon helyeket, mellyeket eddigelő bírt, de meg ne házasodjék, hanem nőtlenységben élje le napjait, (neque ducat Vxorem, sed in celibatu finiat dies suos), — és ha ezzel sem elégednek meg a' török, vessenek oda még pótlékul valamely birtokunkban levő várat, minő Esztergom vagy Visegrád. — Ha pedig még ez is kevés volna, 's kívánná mind azt, mit mi Magyarországon bírunk, főként pedig a' mi osztriai herczegségünk felé eső várakat, vagy azon törekednék, miként a' dologból ne legyen semmi is: — végezetre: látván követeink az ő megátalkodottságát, 's látván hogy illy áldozat nélkül kivinni semmit nem lehet, mielőtt függőben hagyják az egész dolgot, ez még birtokunkban levő váraknak és helyeknek János királynak holtiglan átadására is rá fog-nak állani, de csak halkkal, sok közbevetett halogatások után (post multas dilationes interiectas), — mindent elkövetvén elébb, miként a' nagyobbak, erősbek, a' mi honunkra nézve nevezetesbek (Patriisque nostris magis im-

portantia) és közelebbek, minők Pozsony, Óvár, Dévény, Sopron, Szombathely, Győr, Komárom szigettestől, Trencsin, 's ha még mások vannak, mellyek örökös honainkhoz inkább szomszédságban fekszenek, 's mellyeknek kezüink közt maradásától sokat függ azon tartományaink' bátorsága és oltalma, nálunk hagyassanak“ stb.

Ibrahim nagy-vezérnek, 's más török tisztviselőknél, kik a' béke' létrehozására befolyással lehetnének, szép mennyiségű pénz ígértetik, — az illetén ajándokok' kiosztásában a' követek' keze épen meg nem kötötték ez utasításban, — azonban idegen fejelmek' jót-állása a' béke' megtartása iránt csak azon esetben engedtetik meg, ha azt a' török szerfelett sürgetné.

Közvetlenül áll ezen utasítás' latin és német példánya után, a' követek' nagy érdekű 'svégiqlen valóban mulattató tudósítása, melylyet, Gévay' megjegyzése szerint, egészen Lamberg irt saját kezével; benyújtva Linzben 1532-ki 11—21. septemberben. — Szóról szóra kellene adnom az egészset, hogy a' hon' történeteiben gyönyörködő' vágyát minden részben kielégítem: — ismertetésül itt, elég legyen belőle következőket felhoznom. — Miután a' követek' kívánataikat a' nagy-vezérnek előadták volna, „ez, mond a' tudósítás, jó ideig hallgatván, végre halkkal, gondolkodva kezde szólni, 's mondá: Ti úgy beszéltek, miként jámborok, — 's valóban, ki egyszer szolgálatra adja magát, azon legyen minden ügyekezettel, miként urának hasznát, becsületét 's javát előmozdítsa. Ti szinte ezt teszitek. Ti, uratokat római, cseh- és magyarországi királynak nevezitek; — mi nálunk nagy szégyen olly föld' urának vallani magát, mi nincs birtokában, — miként nevezheti 's írhatja hát magát a' ti uratok Ferdinánd Magyarország' királyának, holott az nem övé? — Azonban, a' mi boldogságos császáruknak semmi dolga a' ti uratokkal, mert ő azt királynak nem tartja (vnseregeluksaligister kaiser hat mit Eurn hern nichtz zuthuen dan er helt In fur khainen khunig). Értésére esett pedig az én császáromnak, miképen ez előtt 3 vagy 4 évvel egy spanyolországi király átkelvén a' tengeren, itt egy ideig ide oda utazgatott, ott, hol megfordult, nagy károkat tett, a' nemzeteket maga ellen haragította, a' kereszténységet minden

módon összecsiszítani ügyekezett, 's bár céljához nem juthatott, imitt amott a' zárdákba 's papi főnökökhöz is elküldözgetett, hogy tőlök pénzt csikarhatna ki, — és bekürtölte az egész világot, hogy ő a' törökök ellen akar indulni. Láttuk mi minden parancsait, 's nem titok semmi előttünk mi a' ti országaitokban történik, — de a' mi császárunk nem akarja őt annyira fárasztani, hogy illy hosszú utat legyen kénytelen tenni, hanem csupán ezen tekintetből kiindult Konstantinápolyból, 's fel fogja őt keresni ott a' hol találja. — Ím ezen spanyol királylyal van neki dolga, nem pedig a' ti uratokkal Ferdinánddal, kit ő királynak teljességgel nem ismer, hanem csak egy olyan embernek, ki szavát soha meg nem tartja, 's dolgait örömezt szeretné ravaszággal jóvá tenni (dan er helt In fur keinen khunig sonder fur Einen der seinj wort nit helt vnd der sein sachen gern mit listigkeite guet machen wil). Ő csak egy kis uracs Bécsnek (ein klainer her von Wien), ki gyakran megkísértette már elég ravaszul, miként ejthetné birtokába azon Magyarországot, mellyet a' mi boldogságos császárunk kardjával hajtott meg. — Mind az, hová csak lova egyszer hág, az övé, 's még is a' ti uratok Ferdinánd ugyan azt működik ravaszággal 's mindennemű alkudozások által magáévá tenni; pedig, mit egyszer előad követei által, máskor már annak ellenkezőjét forgatja, 's egyik követsége egyféleképen, másik másképen beszél. Egy izben már Budát is bevette állsággal, — a' mi boldogságos császárunk ügyekezett azt, mint már elébb birtat, ismét visszafoglalni, 's ezt meg is tette; — mikor pedig hallotta volna, hogy a' ti uratoknak Ferdinándnak, csak nem messze a' szomszédságban egy Bécs nevű szép városa, mellette egy szép darab földje, 's ebben szép vadászata van, 14 napra felment oda, ott vadászott, 's kedvét töltve, a' tél' beálltával ismét hazament. Most azonban semmi dolga uratokkal, ki csak egy kis uracs, hanem a' spanyol királyt keresi, hogy megmentse őt azon nagy alkalmatlanságtól, ne legyen kénytelen; miként kikürtölte, egészen Törökországba jöni ellene; — mert nyilván azt beszéli, hogy csupán ezért hagyta oda Spanyolországot, ezért tétette fel magának a' pápa által a' koronát, és császárnak nevezi magát, pedig mi úgy halljuk, hogy a' pápa csak egyik lábá-

val 's nem kezével tette fel neki a' koronát (vier horn aber der pabst hab Ime dy Cron Nur mit Einem fues vnd nit mit den henden auf gesezt). Itt nagyot kaczagott, 's monda: ki császár akar lenni, koronát tétet fejére, kövesse az igazságot, 's országát, alattvalóit tartsa engedelmisségben, — de nektek keresztények, van-e császártok? van-e ennek országa? engedelmeskedik-e neki valaki? stb. „Mert micsoda engedelmisséget mutathat ő (Károly császár) elő, — vajjon békélt-e Luther Mártonnal? (hat er mit dem martin luter frid gemacht)“ stb. Sebes záporként folytak így a' határt nem ismerő ázsiai kényúrnak sok helyen igen nevetséges kifakadásai, míg végre mintegy magába szállva, egészen lecsendesült vérrel monda a' szóhoz alig eresztett követeknek: Ne tűnődjete beszédemen, a' szokás úgy hozza magával, hogy az ember sokat disputál, ellenkezik, 's nehézségeit egymásnak szemére hányja, — még mind jó lesz a' dologból (es sey also der geprauch das man dyschputiert vnd wiederpart helt vnd Einer dem andern dy Noturft anzeigt. Es werde noch alles guet).“

Mi nagy fontosságú tárgyakat foglalt magába magának a' zultánnak beszélgetése a' követekkel, eléggé megítélhetni e' kérdésből: „Mellyik már a' ti uratok' igazi neve: Ferdinandus vagy Ferdinando?“ mire a' követek szerényen válaszolták, hogy mind kettő ugyan az, de ez olasz, amaz latin nyelven (Ob E. Kh. M. hiessen ferdinandus oder ferdinando, antwort das ein in latein das ander walisch).“

Könnyen gyaníthatja mindenki már csak ezekből is, hogy a' követek nem álmadozhatnak arany hegyekről a' békének ez úttal létre hozhatásában, — de sejtéseiben mind inkább megerősödik, a' követek 's Ibraim nagyvezér között már a' zultánnalli szemben lét után folyt következő beszélgetést olvastában: „Császártok“ mondák a' követek „több tekintettel lehetne királyunk igaz joga 's azon ilendő kérelme iránt hogy inkább ő nála hagyja az országot mintsem a' vajdának engednie azt; — miután azonban ezt tenni nem akarja, hogy lássa, a' mi királyunknak elhatározott akaratját, vele elvégre állandó igaz békét 's jó barátságot kötni, ő a' ti császártok iránti tiszteletből Magyarország' mind azon részét oda engedi, 's meghagyja királyi czimét is,

János királynak, melyet ez a' mult évi fegyvernyugvás alkalmával birt volt, csak az, mit ő bir, maradjon meg nála.“ Mire a' basa hevesen felele: „Az nem lehet, mert a' császár meghódította az egész országot, 's Brucknál kell lenni a' választó határnak; gondoltjátok meg tünmagatok, miként lakhatnék két király egy országban. Buda királyi székes hely, — egyik királynak hát itten kell laknia; a' másik talán Esztergomban lakják? hogyan lehetne az jó? — A' császár nem engedí országát felosztani, — Brucknál vagyon az igazi határ.“ — A' vég választ ekként adá ki: „Térjete vissza e' határozattal: császárom mostan tartományába, Magyarországra megyen, 's ott mulat egy ideig, — ha a' spanyol király akarja öcsésével egyetemben a' békét, küldjön, vagy írjon véget Budára, 's az nem fog tőle megtaradtani; — én másként rajtatók nem segíthetek, és nem tudok segíteni, csak siessetek, hogy a' válasz minél előbb megérkezessék.“ — Azonban a' Bécs felé lassan húzódó táborban tartóztatá őket két egész hónapig, csak Sopronhoz két mérföldnyiről eresztvéje szabadon, onnan, Bruckig, kíséretet is rendelvén melléjük. —

(Vége következők.)

Állítások, vélemények, felvilágosítások.

— *Folyvásti sürgetés a' hegelismus tárgyában.* — Noha Athen. 1838 II. 70. szelétén W. úr úgy nyilatkozik, hogy míg az ott kitett, köztünk fennforgó előleges nehézség el nem háritatik, addig többekre ki nem ereszkedik; vagy mint maga mondja addig nem *írkál*: hogy mind az által bennünket, kiket következetlenségről vádol, következetességre tanítsón, észrevétel nélkül hagyott szavaink közül, némelyekre, Athen. 1839 I. 17—20. szel. felelni még is csakugyan sziveskedek.

Felel, jelesen, először is ez, előtte igen borzadalmas, noha saját szavaiból támasztott, kérdésre: „dialecticus közvetítéssel hogy áll-elő a' természet?“ — De, hogy e' tárgyban W. úr magával tisztában nines, maga elismeri midőn Blair-nek, általunk Athen. 1838 II. 652. szel. idézett szavait *nagyon helyeseknek* találja. Blair t. i. az említett szavakban azt mondja, hogy a' mit tisztán értünk, azt világosan előadjuk, 's a' mit világosan elő nem adunk, azt bizonyosan tisztán nem értjük. W. úr pedig maga megvallja, mikép az említett szavai *kissé lehettek volna világosabbak*, következésképen hogy azokat, kissé jobban kelle vala értenie. Igen is, azokat valóban jó lett volna W. urnak — hogy saját szavával éljünk — kissé jobban *kikefélgetnie*, mivel azok nem csak kissé, hanem, mint mindjárt ki fog tetszeni, elég homályosak.

Lássuk ugyan is mikép oldja fel a' eszmét kezünk alatti elmélkedésében. Hogy ezt tehessen, e' szavait igyekszik — mi, helyes — felvilágosítani, mellyekből a' kérdés vétetett: „a' logica-ból, mint dialecticus közvetítéssel előállt tárgyba, át megy Hegel a' természetbe.“ — Előadja tehát itt: „mi a' logica“ — „mi a' dialecticus közvetítés?“ 's szavait így végzi: „a' logica-ból megy tehát át mint eszmei tanból, eszmeileg a' természetbe, mint tárgyba. Ugyan ha eszméből és eszmeileg megy, hová mehetett volna másba mint eszmei tárgyba *) azért, hogy a' logica' eszmét azon keresztül vigye.“

A' természet tehát itt, eszmei, és nem érzeki, vagy W. úr szerint, nem markolható tárgy. Igen, de Hegel az eszméről Encyclop. 214 §-ban mit már Athen. 1838. II. 648. szel. idéztünk is, ezt mondja, hogy az, a' véges, és végetlen, a' lélek és a' test egysége, ugyanazonsága. Már, ha az eszmében egy a' lélek a' testtel: kétség kívül az eszmei természetben is, egy a' kettő. Következésképen ha az eszmei természetet a' dialectica állítja elő, a' testi — vagy, W. úr szerint, a' markolható — természetet is, elő az varázsolja, mivel ez, amattól elválhatatlan.

Hibázunk? Hibánk' oka W. úr, ki Hegelnek valamint a' többi általunk idézett szavai közül csak egyet is: úgy ezt is, fel nem világosította. — 'S miért? kétség kívül azért, mivel ezek' felvilágosítása egy kissé nehezebb fogott vala lenni, mint azt kilesni 's *égyre*-t azon kiáltani, hogy a' Michelet' általunk idézett szavaiban, sem a' *logica!* sem a' *természet-philosophia!* sem a' *szellem-philosophia!* ninesen, — miről alább.

De legyen, hogy eszmei tárgyból, eszmeileg megy át, mint tisztán eszmei tárgyba, Hegel a' természetbe, hogy azon a' logica' eszmét keresztül vigye. Így tehát az eszmét akarja Hegel, az eszmeiken keresztül vinni. Csodálatos működés! Hanem: „quoniam (ut dicit Aristoteles) dubitare de singulis non est inutile, et quia legitur in *Ecclesiaste*: „Proposui in animo meo, quaerere et investigare de omnibus quae sunt sub sole“ — Igitur nos proposuimus nobis, movere unam quaestionem, in qua dubium habemus, ad Dominationem Vestram.“ — Hol vette, jelesen, magát az az eszmei természet, mellyen Hegel az eszméket akarja defilíroztatni? Hiszen még csak logikai eszméink vagynak! vagy készen áll előtte az az eszmei természet? Hogy? mi? vagy, ki által? Hiszen már egyszer idéztük — Athen. 1838. II. 644. szel. — mikép Hegel, nem valami kész tárgy felett elmélkedik; 's kérdtük, hogy ha Hegel csak ugyan kész tárgy felett elmélkedik: mi elsősege lesz mások felett? mi újat talált? mi felfedezést tett a' tudományok' 's különösen a' philosophia' országában? vagy ezeket is „csak egyedül azért nem érintette W. úr, hogy bennünket meg is megkíméljen?“ — A' történetek után epen nem gondol-

*) Itt kérdésbe teszi W. úr hogy „eszmei tárgyat nem tudunk-e gondolni? — Mi viszont kérdjük, nem tudja-e tudós W. úr mikép: „qui nihil dicit, nihil dicit?“ — különben az *elmés* gonyt, mint az alkalmatlan *sürgetés* okozta bosszús szorultság' eredményét, rossz neven nem vehetjük.

hatjuk, hanem inkább úgy ítélnünk mikép a' böles hallgatást itt tanácsosabbnak vélte. — Aztán, hát ez az eszmei természet, mi viszonyban van a' tapasztalati, érzeki természettel? — Ezen kérdésünkre ugyan némileg válaszul szolgál az, mit közelebb *Szeremlei* urhoz intézett beszédében mond: „A' philosophia' tiszta szerkezetének, anynyira valódnak kell lenni, hogy az magát a' tapasztalást állítsa elő; vagy az, a' mi eszmeileg tisztán igaz, annak tapasztalásban is szükségesképen igaznak kell lenni,“ — Athen. 1839. I. 193 szel. — Igaz, mikép ezt W. úr Hegel után mondja, kinek épen ezért, bizonyos, egyenesen ide vágó szavait idézni szükségesnek ítéljük: „Superest, ut his quaedam de ratione distantiarum planetarum addam, quae quidem ad experientiam solam pertinere videntur. *Verum mensura et numerus naturae, a ratione alieni esse nequeunt, neque stadium et cognitio legum naturae alia re nititur, quam quod naturam a ratione conformatum esse credamus, et de identitate omnium legum naturae nobis persuasum sit.* Illam identitatem rationis et naturae, qui ex experientia, et per inductionem leges quaerunt, ubi forte in legis speciem incidunt, ita agnoscunt, ut inventa gaudeant, et si alia phaenomena ei parum sint consentanea, de experimentis subdubitent, et utriusque omni modo harmoniam constituere studeant, cuius rei ratio, de qua loquimur, distantiarum planetarum exemplum praebet. Quum enim distantiae planetarum rationem quandam progressionis arithmeticae offerant, quinto autem progressionis membro in natura planeta non respondeat, inter Martem et Jovem vere existere et, nobis quidem incognitus, per spatia coeli vagari putatur, *seduloque quaeritur.*“

Quae progressio quum arithmetica sit, et ne numerorum quidem ex se ipsis procreationem, i. e. potestas, sequatur, ad philosophiam nullo modo pertinet. Quantum in philosophicis numerorum rationibus Pythagoraei elaborarint, notum est: et inde traditam et in utroque Timaeo servatam numerorum seriem afferre liceat. Series numerorum est 1, 2, 3, 4, 9, 16, 27: 16 enim pro 8 quem legimus ponere liceat. Quae series si verior naturae ordo sit, quam illa arithmetica progressio, *inter quartum et quintum locum magnum esse spatium, neque ibi planetam desiderari apparet.* — Dissertatio philosophica de orbitis Planetarum. 1801. Igen, de

Grundfalsch und verkehrt
War das gelehrt!

Mert mig *Hegel* Jenában az absoluta dialectica' csövein a' mondott módon szemlélődik: addig, az astronomiai csöveken Palermóban szemlélődő *Piazzi* — 's később *Olbers* és *Harding* feltalálják a' nevezett helyen azon planetákat, mellyeket *Hegel* el akart dialectizálni. És épen az effele állításokért mondja a' derek *Link* — Propylaeen zur Naturkunde — mikép a' *Hegel* rendszere: „für die Naturkunde keinen Werth habe. Ja es sei betäubend zu sehen, welche Blößen H. giebt, wenn er von Gegenständen der Naturkunde, der Astronomie, und der Mathematik spricht. Und dabei ist er so abspre-

chend, so bitter, dass man über ihn lachen würde, wenn es lächerlich wäre, dass ein solcher Mann sich so verirrt.“

Igen is, a' természet, az ész' törvényeinek kinyomata, a' *κοσμος αισθητος* igaz hogy egyezik (de, nem ugyanazonos) a' *κοσμος νοητος*-sal, igaz hogy, az ész' törvényei, törvényei a' természetnek is. — — — Csak hogy nem az *emberi*, hanem az *isteni* ész' törvényei! vagy, az emberi ész, az isteni észszel egy és ugyanazonos? Ezt kellene megmutatni!! — Ez az, mit sem *Hegel*, sem más még meg nem mutathatott, 's bátran állítjuk hogy nem is mutathatand meg soha; — 's ki ezt magával elhitetni képes, annak, ama nagy hírű *Böhme* *Jakab*, hozzá igen méltó tanítványának *Scheffler* *János* másképp *Angelus* *Silesius*nak eme' fanaticus énekét, teljes joggal szájába adhatjuk:

Nichts ist als Ich und Gott, und wenn wir zwei nicht seyn.
So ist Gott nicht mehr Gott, und fällt der Himmel ein.
Sag' zwischen mir und Gott den einzigen Unterscheid!
Es ist mit einem Wort nichts als die Aenderheit.
Gott ist mir Gott und Mensch, ich bin ihm Mensch und Gott:
Ich lösche seinen Durst, und er hilft mir aus Noth.
Gott liebt mich über sich; lieb' ich ihn über mich,
So geb' ich ihm so viel, als Er mir giebt aus sich.
Ich bin so gross als Gott, Er ist als ich so klein:
Er kann nicht über mich, ich unter ihm nicht seyn. —

Joh. Angeli Silesii cherubinischer Wundermann, oder geistreiche Sinn- und Schluss-Reime zur göttlichen Beschaulichkeit anleitende. Wien 1674 és München 1827!

Ettől ugyan *Hegel* nem igen iszonyodik, midőn dominicanus barát *Eckardt* mester ezen szavait: „das Auge mit dem mich Gott sieht, ist das Auge, mit dem ich ihn sehe, mein Auge und sein Auge ist eins. In der Gerechtigkeit werde ich in Gott gewogen, und er in mir. Wenn Gott nicht wäre, wäre ich nicht, wenn ich nicht wäre, so wäre er nicht.“ — Vorlesungen über die Philos. d. Relig. Berl: 1832. S. 149 — helyesli 's a' theologusok' figyelmébe ajánlja. — Ez a' *hegeli* mélység!

Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum!

(Vége következik.)

Magyar dolgok külföldi munkákban.

— E' napokban jelent meg „Meyer Universuma“ 5ik kötetének 7ik szállítmánya, melly többi közt a' Pozsony vmegyében helyezett dévényi (Theben) vármot közli igen esinos aczélmetszvényben. A' vidék leírása közben olly rendkívül fonákul nyilatkozik rólunk magyarokról a' német utazó, hogy nem lesz talán érdektelen közleni szavait, mellyek olly élénkül tanúsítják, minő hal vélemények uralkodnak hazánkról 's nemzetünkről még most is a' *művelt* külföldön, 's minő hitelt adhatni sok utazó' előadásának. Az érintett czikk szörül szóra így hangzik: „Tudod, barátom, hogy engem mindenütt leginkább az *ember* érdekel, 's hogy mindenkor, midőn még nem látott országban utazom, mindenek előtt a' nép tölti be vizsgálódásim' körét. Így volt az itt is. Először jelentem meg Magyarországon, következésképp vizsgálódásim' első czélja a' magyar volt. A' *valódi magyar* nemzeti öltözetben jár, 's ha nemes származása (*Reine(s)=Ember*), tehát soha sarkantyú

nélkül, habár csupán két vas szegből vagy kam-póból álljon is az. Gyakran pásztorokat, földmi-velőket 's napszámosokat láthatni a' lovagi szár-mazás' e' jeleivel, 's jaj annak, ki egy illy férfira büntető szándékkal merne kezét emelni, mert illyesmitől törvényszerűleg van fölemelve a' magyar nemes. „Magyar ember vagyok!” (Magyar ember vagyok!) büszke önelégültséggel mondvá, mindennap huszszor is hallható az idegen által. A' magyar soha sem nevezi uralkodóját császárnak; ő csak magyar királyt ismer meg. Minden nyugat-europait svábnak nevez a' köz magyar; a' francia ő előtte *frank-sváb*, a' spanyol *spaniol-sváb* s; a' németről közönségesen megvetéssel szokta mondani: „Kamaslit visel!” A' magyar inkább meghalna, mintsem nyomoru vászon gatyá-ját meleg 's tisztos német nadrággal cserélné föl. A' mennyire egyszerű áll a' hosszú haju 's vad tekintetű magyar pórón a' nemzeti öltözet (suba, gatyá, 's csizma —! —) annyira gyönyörűnek mutatkozik az, midőn rang 's gazdagság által nemesítetik. A' magyar fő urak' öltözeti fényüzése közmondássá vált, 's keleti származást árul el. A' polgár' mezét is (legalább kisebb városokban) nemzeti öltözet képezi. Bundája térdig ér, 's paszománttal 's ezüst gombokkal van szegélyezve, kezében pedig ezüst gombu nádbot diszelg. Bajusza iszonyu, 's többnyire csak magyarul beszél, de deakul is ki tudja magát fejezni. Ő kívül belül magyar. Nagy városokban ellenben, minők: Buda, Pest, Pozsony, többnyire elnémetesült a' polgárság. A' nép' szellemi műveltségére nézve még több tenni való van hátra. A' kormány atyáilag gondoskodék ugyan iskolákról; de a' falusi tanító többnyire igen tudatlanok, 's a' pörgyermekek' nagyobb része oktatás élvezése nélkül marad. A' magasb rangúak mindazáltal olly kiképzésnek ör-vendnek, melly kitünő 's több oldalu, mint Euro-pa' nagyobb részében lenni szokott. Diák, német, francia, angol 's olasz nyelven diszszel fejezi ki magát a' művelt magyar 's tökéletes jártasság e' nyelvek' literatúrájában épen nem szokatlan. A' belföldi literatúra néhány évtized óta szépen virá-gzik, különösen pedig a' költészet. A' magyarok nagy baráti a' színeszetnek. Minden nagyobb vá-ros színházzal van ellátva; de állandó színesztár-saságokat csak Pest 's Buda bír; a' többi szin-házakat vándor csapatok látogatják. Hazai tárgyú színművek határtalan lelkesülést gerjesztenek, 's már gyakran történt, hogy illy alkalomkor a' szer-zőt vallain hordozá körül a' lelkesült közönség. (!) Hogy a' dohányozás a' magyar nemzeti élvezet-ekhez tartozik, 's hogy a' tajtpipa nagy tisztelet-ben tartatik, már másoktól hallám; de nem kép-zelém, hogy annak olly bálványozással hódoljanak a' magyarok. A' valódi magyar nem merészli so-ha meztelen kézzel érinteni kedvencz pipáját,

használaton kívül puha selyembe takargatva nyug-szik ez leglágyabb pöhölylyel töltött párnácskán. (!!) A' magyar vendégszerető, hív, nemeslelkű, 's leg-nagyobb mértékben bátor; de szenvedélyesség 's veszekedési vágy, melly gyakran vérengzéssé vál-tozik, közönséges az aljabb osztályoknál. Ezek a' nagy tapasztalásu utazó' szavai, mellyek épen nem kívánnak további fölvilágítást, mert önmago-kat czáfolják meg; de minden esetre sajnos, hogy még most is, miután már néhány jelesb munka je-lent meg idegen nyelven hazánkról 's nemzetünk-ről, illy fonákságoknak engedtetik hely e' jeles képgyűjtemény mellett, melly annyi vevővel dí-csekszik, hogy méltán nagyobb figyelmet fordít-hatna a' rajzokat kalauzoló magyarazatokra a' ki-adó, ki e' tekintetben hazánkban lakó német irok-kal szövetkezhetnék, sőt magyarokkal is, kiknek iratait könnyen lefordíthatatna, mi tetemesül fog-ná emelni vállalatá' becsét. **Nagy Ignác.**

Literaturai mozgalmak.

— Budán, egyetemi bet. 's magyar acade-miai költségeken, martius' 30-dik. megjelentek: 1) a' *Tudománytár* című *h a v i* irat' harmadik, vagyis martiusi füzete, hetedfel iven, két rézmet-szettel, 's követk. tartalommal: I. Értekező rész. 1. A' szépizeti rokonságokrol, második czikkelye *Briedl Fidélnék*; 2. Sárospatak, *Podhradczky Józseftől*; 3. Homonnai Drugeth Bálint naploja 1605-ből, közölve *Naményi Istv.* által; 4. Az ekeszólásrol, Hume ut. *Kis János*. 5. Okleveles tol-dalek, 's itt *Kiss Ferencztől* egy, Óbudán lelt romai szabályozó -penzmetek' leírása. II. Litera-turái rész: 1. Az időszaki sajtó Belgiumban, má-sodik 's ut. czikk. 2. Criticai szemle, az orvosi tudomány' és útleírások' körében. 3. Bibliographia, 12 új munka' rövid ismertetése. 4. Közlések Lissa-bonból. 5. M. t. társasági dolgok. — 2) *Külföldi Jutékzin*, XV-d. köt. A' levelezők, vigj. 2 felv. Esz és sziv, vigj. egy felv. Steigentesch után Külkey Henrik; és Kenytelen házasság, vigj. Mo-lière után *Kazinczy Ferencz*. 150 lap, finom vel., ékes boritekba kötve 30 kr. e. p.

Pesten, Trattnerrel megjelentek: 1) a' *Tud. Gyűjtemény*' 1838-ki decemb. kötete, illy tartal-mal: 1. Kerekes Ferencz' polemiai értekezése ismeretes nyelvész munkája' tárgyában. 2. Az is-kola' korszerű haladásáról Herderből. 3. Gondol-kodás' műszerei' beteges állapotjáról. 4. Marmar-osban a' verchovinai jarás' ismertetése. 5. Wargá János' „Elemi nevelés' alapvonaljai” vizsgálata; 's 6. A' szolam' folytatása. — 2) Az isten' dicsői-tése a' világ' bajaiban. Egyh. beszéd. D. *Taubner Károly* pred. 's pesti ev. gymn. rector prof.-tól n. 8. 24 l.

☞ Kik lapjainkra ezen második évnegyedre előfizetni szándékoznak, kéretnek, ne terheltelessenek rendeléseiket minél előbb megtenni. Az évnegyedi előfizetés' díja helyben kihordással 2 ft. 30 kr., postán 3 for. pengő.

Ez évi első évnegyedből példányokkal nem szolgálhatunk.

A' szerk.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betüivel.